

STORTINGET

Innst. 208 S

(2017–2018)

Innstilling til Stortinget
fra familie- og kulturkomiteen

Dokument 8:71 S (2017–2018) og Dokument 8:75 S (2017–2018)

Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om tiltak mot seksuell trakassering og Representantforslag fra stortingsrepresentantene Freddy André Øvstegård, Kari Elisabeth Kaski, Mona Lill Fagerås og Solfrid Lerbrekk om kamp mot seksuell trakassering

Til Stortinget

Sammendrag

Dokument 8:71 S (2017–2018)

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber regjeringen sørge for at kunnskap om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt inngår i utdanningen av lærere, barnevernspedagoger, politi, helsefaglige profesjoner, sosionomer og barne- og ungdomsarbeidere.
2. Stortinget ber regjeringen sørge for at elevene i barne- og ungdomsskolen og den videregående skolen gjennomfører obligatorisk undervisning og diskusjon om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt. Lærere må få tilbud om relevant videreutdanning slik at de kan undervise i dette.
3. Stortinget ber regjeringen sikre et lavterskeltilbud i alle kommuner med tverrfaglig kompetanse for personer som er utsatt for voldtekt og andre seksuelle krenkelser.
4. Stortinget ber regjeringen utrede hvordan arbeidet mot seksuell trakassering kan styrkes i HMS-arbei-

det, både gjennom arbeidsmiljøloven og i forskrifter. Utredningen skal innbefatte den lovpålagte opplæringen av verneombud og ledere.

5. Stortinget ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg som kartlegger omfanget av seksuell trakassering i arbeidslivet, undersøker hvilke faktorer som påvirker faren for trakassering, og foreslår tiltak som minsker denne risikoen.
6. Stortinget ber regjeringen sørge for en nasjonal informasjonskampanje i regi av Likestillings- og diskrimineringsombudet om seksuell trakassering.
7. Stortinget ber regjeringen gi Likestillings- og diskrimineringsnemnda kompetanse til å håndheve saker om seksuell trakassering.»

Dokument 8:75 S (2017–2018)

I dokumentet fremmes følgende forslag:

- «1. Stortinget ber regjeringen innføre et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering, slik at Likestillings- og diskrimineringsnemnda får myndighet til å gi oppreisning og erstatning i saker innenfor diskrimineringslovens område, tilsvarende diskriminering på grunn av etnisitet, kjønn og funksjonshemming.
2. Stortinget ber regjeringen foreslå at forebygging og oppfølging av seksuell trakassering skal tas inn i arbeidsmiljølovens bestemmelse om helse, miljø og sikkerhet (HMS), og at arbeidet mot seksuell trakassering pålegges å prioriteres høyt i HMS-arbeid ellers, gjennom blant annet opplæring av verneombud.
3. Stortinget ber regjeringen konkretisere aktivitetsplikten i arbeidslivet.
4. Stortinget ber regjeringen foreslå endringer i ar-

beidsmiljøloven slik at bestemmelsen om delt bevisbyrde i likestillings- og diskrimineringsloven også skal gjelde for trakassering etter arbeidsmiljøloven § 4-3, dette for å gi et bedre vern og lik praksis på feltet mellom de to lovene.

5. Stortinget ber regjeringen sørge for at studenter og elever som tar helse- og sosialfag eller utdanninger relatert til politi, rettsvesen, skole og barnehage, får nødvendig kunnskap om vold, overgrep og seksuell trakassering.
6. Stortinget ber regjeringen innføre selvforsvarskurs for jenter på ungdomsskolen eller videregående skole med fokus på grensesetting. En modell for dette, inkludert opplæring av instruktører og et parallelt opplegg for gutter om respekt for grenser, må utvikles i samarbeid med relevante fagmiljøer.
7. Stortinget ber regjeringen gjennomføre en nasjonal omfangsundersøkelse som kartlegger seksuell trakassering også utenfor arbeidslivets rammer, og som også omfatter skoleelever.
8. Stortinget ber regjeringen utarbeide og igangsette et program for forebygging av seksuell trakassering i skolen, som inkluderer handlingsplaner mot og retningslinjer for håndtering av seksuell trakassering på alle skoler.
9. Stortinget ber regjeringen se til at barnehagebarn og skolelever får tidlig og alderstilpasset opplæring om kjønn, kropp, seksualitet og grensesetting.
10. Stortinget ber regjeringen foreslå at arbeidet mot seksuell trakassering eksplisitt forankres i opplæringsloven.
11. Stortinget ber regjeringen innlemme spørsmål om seksuell trakassering i elevundersøkelsen.
12. Stortinget ber regjeringen gjennom forskrift ansvarliggjøre rektor i saker om seksuell trakassering på lik linje med saker om mobbing.»

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Trond Giske, Kari Henriksen og Anette Trettebergstuen, fra Høyre, Marianne Haukland, lederen Kristin Ørmen Johnsen og Tage Pettersen, fra Fremskrittspartiet, Silje Hjemdal og Morten Wold, fra Senterpartiet, Åslaug Sem-Jacobsen, fra Sosialistisk Venstreparti, Freddy André Øvstegård, fra Venstre, Grunde Almeland, og fra Kristelig Folkeparti, Geir Jørgen Bekkevold, viser til representantforslagene fra henholdsvis stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om tiltak mot seksuell trakassering og fra stortingsrepresentantene Freddy André Øvstegård, Kari Elisabeth Kaski, Mona Lill Fagerås og Solfrid Lerbrekk om kamp mot seksuell trakassering.

I henhold til Stortingets forretningsorden § 31 fjerde ledd har komiteen valgt å behandle representantforslagene i en felles innstilling.

Komiteen registrerer at representantforslagene kommer i kjølvannet av metoo-kampanjen og inneholder en rekke forslag med det formål å arbeide målrettet med forebygging samt sikre mekanismer som enklere avdekker seksuell trakassering. Det er ingen tvil om at metoo-kampanjen har vært en særdeles viktig katalysator for å sette søkelys på saker om seksuell trakassering. Mange har som følge av kampanjen våget å stå fram og varsle om egne erfaringer. Det gjelder på flere samfunnsarenaer, blant annet innen mediebransjen, kulturlivet og politikken.

Komiteen viser til at komiteen avholdt høring 29. januar 2018 om begge representantforslagene, der en rekke organisasjoner deltok. Flere var positive til intensjonen i representantforslagene og hadde kommentarer til de konkrete forslagene. Komiteen viser videre til svarbrev datert 3. januar og 22. januar 2018 fra Barne- og likestillingsdepartementet v/ henholdsvis daværende statsråd Solveig Horne og statsråd Linda Hofstad Helleland, der det redegjøres for departementets vurderinger av de enkelte forslagene.

Komiteen registrerer at det generelt er en bred konsensus i samfunnet om at det i mye større grad er nødvendig å arbeide målrettet med problemstillinger som berører alle former for seksuell trakassering.

Komiteen viser til at kampen mot seksuell trakassering er så viktig at det er en stor fordel at man i fellesskap finner fram til gode tiltak for å bekjempe denne ukulturen. At man tverrpolitisk tar grep og finner gode løsninger, vil gi de samme grepene og løsningene mer kraft. Dessuten sender det et sterkt signal om hvor alvorlig hele det politiske miljøet tar problemet med seksuell trakassering.

Komiteen ser absolutt verdien av å finne en riktig måte å styrke veilednings- og hjelpetilbudet til de som blir utsatt for seksuell trakassering, samt sørge for at man i skolen får mer fokus på problematikken og særlig grensesetting.

Derfor fremmer komiteen følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen finne en hensiktsmessig måte å styrke veilednings- og hjelpetilbudet til personer som utsettes for seksuell trakassering, som ivaretas av Likestillings- og diskrimineringsombudet.»

«Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med pågående fornying av læreplanene, om å sikre at seksualundervisningen i skolen inkluderer grensesetting og respekt for andres grenser.»

«Stortinget ber regjeringen avklare hvordan spørsmål om seksuell trakassering skal tas inn i Elevundersøkelsen eller andre relevante undersøkelser i skolen.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre, viser til Stortingets vedtak i forbindelse med behandlingen av diskrimineringsombudsloven i juni 2017 om å «utrede et lavterskeltilbud for håndhevelse av forbudet mot seksuell trakassering». FNs kvinnekomité har tidligere anbefalt Norge å vurdere et lavterskeltilbud for håndhevelse av seksuell trakassering, og flertallet mener at det er viktig at det igangsettes en prosess med å berede kunnskapsgrunnlaget for dette. Målet med et eventuelt lavterskeltilbud vil være å sikre mennesker som har opplevd seksuell trakassering, et hjelpetilbud som er lettere tilgjengelig enn selve rettsapparatet, som i dag er eneste instans for håndheving av saker som angår seksuell trakassering. Flertallet vil også peke på et annet forslag som ble vedtatt i forbindelse med diskrimineringsombudsloven, nemlig at «Stortinget ber regjeringen utrede forslag om fri rettshjelp med behovsprøving på likestillings- og diskrimineringsområdet». En slik utredning vil ta sikte på å finne ut om man kan bedre rettsvernet for de mest sårbare ofrene for seksuell trakassering. Sett i sammenheng mener flertallet at de to nevnte utredningene er tiltak som imøtegår de viktigste spørsmålene knyttet til metoo-problematikken, nemlig hvordan vi bedre kan ivareta rettssikkerheten til mennesker som har opplevd seksuell trakassering, og sørge for at flere får den hjelpen de trenger.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti viser til det første forslaget i Sosialistisk Venstrepartis representantforslag om lavterskel håndheving av forbudet mot seksuell trakassering. Disse medlemmer vil på bakgrunn av blant annet opplysninger om pågående arbeid med saken i regjeringen foreslå følgende endrede forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake med sak i forbindelse med statsbudsjett for 2019 om å innføre et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering, slik at Likestillings- og diskrimineringsnemnda får myndighet til å gi oppreisning og erstatning i saker innenfor likestillings- og diskrimineringslovens område, tilsvarende diskriminering på grunn av etnisitet, kjønn og funksjonshemming.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til Sosialistisk Venstrepartis representantforslag om kamp mot seksuell trakassering, Dokument 8:75 S (2017–2018). Disse medlemmer mener metoo-bevegelsen har vært en samfunnsrevolusjon som for en gang for alle har vist at seksuell trakassering er et samfunnsproblem og et hinder for å oppnå likestilling. Disse medlemmer mener at det er av-

gjørende å svare på dette samfunnsproblemet med tiltak på samfunnsnivå for å endre holdninger knyttet til grenser, styrke håndhevingen av forbudet mot seksuell trakassering, styrke veiledningstilbudet og styrke arbeidet mot seksuell trakassering i arbeidslivet, for å nevne noe.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til enigheten som er oppnådd om enkelte forslag om å styrke kampen mot seksuell trakassering, og disse medlemmer mener det er gledelig at hele komiteen kan slutte seg til noen viktige steg i riktig retning. Derfor tar disse medlemmer kun opp enkelte av de opprinnelige forslagene i Sosialistisk Venstrepartis Dokument 8:75 S (2017–2018) samt forslag fra Dokument 8:71 S (2017–2018) fra Bjørnar Moxnes, hvor noen av disse opprinnelige forslagene var svært likelydende og derfor er omforent her. Disse medlemmer understreker at tiltakene det er enighet om, er et riktig steg på veien, men at flere tiltak bør innføres.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti merker seg at Stortinget har bedt regjeringen om å konkretisere aktivitetsplikten i arbeidslivet, og det foregår et utredningsarbeid i departementet om dette. Disse medlemmer forventer at arbeidet fører frem, og at en konkretisert aktivitetsplikt innføres så snart som mulig.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at arbeidet mot seksuell trakassering i skolen bør eksplisitt forankres i opplæringsloven, og at regjeringen gjennom forskrift bør ansvarliggjøre rektor i saker om seksuell trakassering på lik linje med saker om mobbing.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at kunnskap om vold, overgrep, seksuell trakassering, grensesetting og kjønnsroller må være en del av utdanningen til yrkesgrupper som kan være viktige kampen mot seksuell trakassering, som lærere, barnevernspedagoger, politi, helsefaglige profesjoner, sosionomer og barne- og ungdomsarbeidere.

Videre mener komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti at arbeidsmiljøloven bør endres slik at bestemmelsen om delt bevisbyrde i likestillings- og diskrimineringsloven også skal gjelde for trakassering etter arbeidsmiljøloven § 4-3, dette for å gi et bedre vern og lik praksis på feltet mellom de to lovene.

Disse medlemmer vil i tillegg til forslagene hele komiteen har oppnådd enighet om, understreke at enkelte tiltak er særlig viktige å innføre raskt for å bekjempe seksuell trakassering, og fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen foreslå at forebygging og oppfølging av seksuell trakassering skal tas inn i arbeidsmiljølovens bestemmelse om helse, miljø og sikkerhet (HMS) og i forskrift, og at arbeidet mot seksuell trakassering pålegges å prioriteres høyt i HMS-arbeid ellers, gjennom blant annet opplæring av verneombud.»

«Stortinget ber regjeringen utarbeide og igangsette et program for forebygging av seksuell trakassering i skolen, som inkluderer handlingsplaner mot og retningslinjer for håndtering av seksuell trakassering på alle skoler.»

«Stortinget ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg og gjennomføre en nasjonal omfangsundersøkelse som kartlegger seksuell trakassering i arbeidslivet, undersøker hvilke faktorer som påvirker faren for trakassering og foreslår tiltak som minsker denne risikoen, samt kartlegge seksuell trakassering også utenfor arbeidslivets rammer.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen innføre selvforsvarskurs for jenter på ungdomsskolen eller videregående skole med fokus på grensesetting. En modell for dette, inkludert opplæring av instruktører og et parallelt opplegg for gutter om respekt for grenser, må utvikles i samarbeid med relevante fagmiljøer.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Senterpartiet og Kristelig Folkeparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen komme tilbake med sak i forbindelse med statsbudsjett for 2019 om å innføre et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering, slik at Likestillings- og diskrimineringsnemnda får myndighet til å gi oppreisning og erstatning i saker innenfor likestillings- og diskrimineringslovens område, tilsvarende diskriminering på grunn av etnisitet, kjønn og funksjonshemming.

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen foreslå at forebygging og oppfølging av seksuell trakassering skal tas inn i arbeidsmiljølovens bestemmelse om helse, miljø og sikkerhet (HMS) og i forskrift, og at arbeidet mot seksuell trakassering pålegges å prioriteres høyt i HMS-arbeid ellers, gjennom blant annet opplæring av verneombud.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utarbeide og igangsette et program for forebygging av seksuell trakassering i skolen, som inkluderer handlingsplaner mot og retningslinjer for håndtering av seksuell trakassering på alle skoler.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg og gjennomføre en nasjonal omfangsundersøkelse som kartlegger seksuell trakassering i arbeidslivet, undersøker hvilke faktorer som påvirker faren for trakassering og foreslår tiltak som minsker denne risikoen, samt kartlegge seksuell trakassering også utenfor arbeidslivets rammer.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen innføre selvforsvarskurs for jenter på ungdomsskolen eller videregående skole med fokus på grensesetting. En modell for dette, inkludert opplæring av instruktører og et parallelt opplegg for gutter om respekt for grenser, må utvikles i samarbeid med relevante fagmiljøer.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av en samlet komité.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslagene og råder Stortinget til å gjøre følgende

v e d t a k :

I

Stortinget ber regjeringen finne en hensiktsmessig måte å styrke veilednings- og hjelpetilbudet til personer som utsettes for seksuell trakassering, som ivaretas av Likestillings- og diskrimineringsombudet.

II

Stortinget ber regjeringen, i forbindelse med pågående fornying av læreplanene, om å sikre at seksu-

alundervisningen i skolen inkluderer grensesetting og respekt for andres grenser.

III

Stortinget ber regjeringen avklare hvordan spørsmål om seksuell trakassering skal tas inn i Elevundersøkelsen eller andre relevante undersøkelser i skolen.

Oslo, i familie- og kulturkomiteen, den 5. april 2018

Kristin Ørmen Johnsen

leder

Åslaug Sem-Jacobsen

ordfører

VEDLEGG 1**Brev fra Barne- og likestillingsdepartementet v/statsråd Solveig Horne til familie- og kulturkomiteen, datert 3. januar 2018****Dokument 8:71 S (2017-2018) Representantforslag om tiltak mot seksuell trakassering**

Jeg viser til forslaget fra representanten Bjørnar Moxnes om tiltak mot seksuell trakassering datert 29.11.17.

Forslaget fra representanten Moxnes omfatter 7 forslag som dekker flere departementers ansvarsområder. Jeg er koordinerende statsråd for likestillingspolitikken og svarer derfor på vegne av flere statsråder.

Forslag 1: *Stortinget ber regjeringen sørge for at kunnskap om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt inngår i utdanningen av lærere, barnevernspedagoger, politi, helsefaglige profesjoner, sosionomer og barne- og ungdomsarbeidere.*

Svar:**Lærerutdanningene**

Alle lærere skal kunne undervise i temaet vold og seksuelle overgrep, og kompetansen er styrket gjennom blant annet endringer i rammeplanene for lærerutdanningene.

Vi viser til eksempel hentet fra rammeplanen GLU 5.10:

Kandidaten har kunnskap om barn og unge i vanskelige livssituasjoner, herunder kunnskap om mobbing, vold og seksuelle overgrep mot barn og unge, gjeldende lovverk og barn og unges rettigheter i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv kan identifisere tegn på mobbing, vold og seksuelle overgrep. På bakgrunn av faglige vurderinger skal kandidaten raskt kunne iverksette nødvendige tiltak, og kunne etablere samarbeid med relevante faginstanser.

Programplanen skal også beskrive: "... hvordan arbeid med tverrfaglige temaer ivaretas i oppbyggingen av programmet. Dette gjelder blant annet ...

profesjonsetikk og kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn og unge.

Helse- og sosialfagutdanningene

Høsten 2017 startet Kunnskapsdepartementet arbeidet med å utarbeide nasjonale retningslinjer for hver enkelt av grunnutdanningene i helse- og sosialfag. Arbeidet er organisert som et eget prosjekt i KD og gjennomføres i samarbeid Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Arbeidet er en oppfølging av Stortingsmelding 13 (2011-12) Utdanning for velferd. Det innføres et nytt styringssystem bestående av universi-

tets- og høyskoleloven, forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanningene og egne retningslinjer for hver av utdanningene. Forskriften ble fastsatt høsten 2017.

I forskrift for felles rammeplan for alle grunnutdanningene er det tatt inn følgende læringsutbytte knyttet til vold og overgrep:

Kandidaten:

7) har kunnskap om sosiale og helsemessige problemer inkludert omsorgssvikt, vold, overgrep, rus- og sosioøkonomiske problemer og kunne identifisere og følge opp mennesker med slike utfordringer. Kandidaten skal kunne sette inn nødvendige tiltak og/eller behandling, eller henvise videre ved behov.

Retningslinjene skal utformes i tråd med tjenestenes kompetansebehov og brukernes behov for kvalitet i tjenestene, oppdatert og forskningsbasert kunnskap, sentrale politiske føringer og nasjonale reformer, utvikling av utdanningssektoren og helse- og sosialsektoren, samt nasjonalt og internasjonalt regelverk. I stedet for dagens detaljerte beskrivelser av hva som skal inngå i utdanningene skal de nye retningslinjene beskrive formål med den enkelte utdanning og forventet sluttkompetanse i form av læringsutbytte for ferdige kandidater. Dette overordnede læringsutbyttet på programnivå skal utdanningsinstitusjonene operasjonalisere i egne fag- og studieplaner slik at det er tilpasset den enkelte utdanning.

Vi viser til Prop.12 S (2016 – 2017) side 47 om barne- og ungdomsarbeiderfaget:

Mange fagarbeidere med fagbrev i barne- og ungdomsarbeiderfaget jobber i barnehage. Regjeringen skal vurdere om læreplanen for barne- og ungdomsarbeiderfaget og helsearbeiderfaget bør revideres for å få inn mer kunnskap om vold og overgrep.

Politiutdanningen

Politihøgskolen er vår sentrale institusjon for utdanning og kompetansebygging i norsk politi. Utdanningene ved Politihøgskolen er i stadig utvikling. Det gjelder også på området etterforskning og seksuelle overgrep. Tidligere kunne studentene i siste år på bachelorutdanningen velge et ferdypningsfag (ett av 10 valgfag) i seksuelle overgrep, -på seks studiepoeng. Cirka 15 prosent av studentene valgte akkurat dette, noe som innebar at cirka 85 prosent valgte noe annet. Men fra høsten 2016 er ikke etterforskning av vold og seksuallovbrudd lenger et valgfag, men ett av fem kriminalitets-

områder som har prioritet i fagplanen innen etterforskning, - for alle studenter. Politihøgskolen er samtidig i gang med en omfattende satsing på etterforskning på videreutdanningsnivå, med klart fokus på kunnskap og metoder mot seksuelle overgrep.

Forslag 2: Stortinget ber regjeringen sørge for at elevene i barneskolen, ungdomsskolen og den videregående skolen gjennomfører obligatorisk undervisning og diskusjon om grensesetting, kjønnsroller, seksuell trakassering og voldtekt. Lærere må få tilbud om relevant videreutdanning slik at de kan undervise i dette.

Svar:

Skolens rolle i forebygging av vold og seksuelle overgrep er styrket de senere år. Mål for elevenes kunnskap om vold, krenkelser, vold knyttet til seksualitet og vold i nære relasjoner, er fra skoleåret 2013/2014 tydeliggjort i kompetansemål på flere skoletrinn. Derfor er tematikken godt ivare tatt i læreplanverket i dag, og inngår i flere kompetansemål i både naturfag, samfunnsfag og KRLE. For eksempel skal elevene i naturfag etter 2. trinn, kunne "samtale om grensesetting, forståelse og respekt for egen og andres kropp", og etter 10. trinn i samme fag skal elevene kunne "formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt, seksuelt overførbare sykdommer, prevensjon og abort". I samfunnsfag skal elevene etter 7. trinn kunne "samtale om kjærlighet og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie og diskutere konsekvenser av manglende respekt for ulikskap".

Seksualitetsundervisning er et tema som kan være utfordrende både for elever og lærere. Utdanningsdirektoratet har blant annet derfor laget ressursheftet *Seksualitet og kjønn*¹, som kan bidra til å støtte lærerne i undervisningen om denne tematikken. Ressursheftet omfatter blant annet tips til undervisning om kropp og identitet, seksuell trakassering, grenser, språk og respekt. Så må læreren bestemme hvordan undervisningen bør legges opp og tilpasses elevgruppen.

KD er nå i gang med å fornye læreplanverket for grunnopplæringen, slik at vi blant annet legger til rette for bedre dybdelæring for elevene. I Stortingets behandling av Meld. St. 28 (2015–2016) Fag – Fordypning – Forståelse, som ligger til grunn for fagfornyelsen, ble det også gitt tilslutning til at det også skal utarbeides tre tverrfaglige temaer, som skal inngå i læreplanverket. Ett av disse er *livsmestring og folkehelse*, og et aktuelt område innenfor dette temaet er seksualitet og kjønn. De faglige vurderinger skal gjøres av faggrupper nedsatt og organisert av Utdanningsdirektoratet.

Kunnskapsdepartementet viser også til Stortingets anmodningsvedtak nr. 599, av 25. april 2017 jf. Innst. 247 S (2016–2017) "Stortinget ber regjeringen gjennom den kommende fagfornyelsen sikre at temaer knyttet til kropp og grenser skal være en del av opplæringen i barnehageløpet, barneskolen, ungdomsskolen og videregående opplæring for å forebygge seksuelle overgrep." Dette anmodningsvedtaket er fulgt opp, og Utdanningsdirektoratet har fått i oppdrag å sørge for at dette ivaretas i de nye læreplanene. Regjeringen har også fulgt opp den delen av anmodningsvedtak nr. 599 som gjelder barnehage gjennom følgende tydeliggjøring i ny forskrift om rammeplan for innholdet i og oppgavene til barnehagen (trådte i kraft 1. august 2017):

Gjennom arbeid med kropp, rørsle, mat og helse skal barnehagen bidra til at barna blir trygge på egen kropp, får ei positiv oppfatning av seg sjølve og blir kjende med sine egne kjensler. (...) Personalet skal bidra til at barna utviklar eit bevisst forhold til retten til å bestemme over egen kropp og respekt for andre sine grenser.

Vi viser til Prop.12 S (2016 – 2017) s. 46 om etter- og videreutdanning:

Det finnes en rekke etter- og videreutdanningstilbud om vold og seksuelle overgrep ved norske høyskoler og universiteter. En kartlegging² viser både at studietilbudene er geografisk ulikt fordelt i landet, og at studenttilfanget varierer. Hvorvidt ansatte i tjenestene får mulighet til å delta i etter og videreutdanning, er i tillegg ofte avhengig av lederes holdninger og støtte. Kartleggingen viser at gode og tilgjengelige etter- og videreutdanninger er et viktig virkemiddel, men at systematisk opplæring knyttet til arbeidsplassen og arbeidshverdagen er også essensielt for en bred kompetanseheving i relevante tjenester.

Et videre arbeid vil settes i gang for å utrede virkemidler for systematisk og samordnet kompetanseinnsats om vold og overgrep mot barn, blant ansatte som møter barn og ungdom i hverdagen. Relevante fagmyndigheter vil samarbeide om utredningen, og fremme forslag om samordnede tiltak. Arbeidet vil ses i sammenheng med utviklingen av en nasjonal kompetansestrategi om vold og overgrep.

Forslag 3: Stortinget ber regjeringen sikre et lavterskeltilbud i alle kommuner med tverrfaglig kompetanse for personer som er utsatt for voldtekt og andre seksuelle krenkelser.

Sentrene mot incest og seksuelle overgrep er et av de sentrale hjelpetiltakene for utsatte for incest og seksuelle overgrep i Norge. Det finnes 23 sentre i landet og to av dem er innrettet mot særlige målgrupper, hen-

1. https://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Udir-Ressurshefte_Seksualitet-del1-2_REV2011.pdf

2. Buftir (2016). Etter- og videreutdanning om vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom. Kompetanseheving for forebygging, tidlig avdekking og god hjelp til barn og unge utsatt for vold og overgrep. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 02/2016.

holdsvis voldtatte (DIXI) og menn (Senter for seksuelt misbrukte menn, SSMM). Sentrene er et gratis lavterskeltilbud, som ikke krever henvisning fra det offentlige hjelpeapparatet. Sentrene tar imot både utsatte og pårørende, og er et supplement til det offentlige hjelpeapparatet.

På oppdrag fra Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) har NOVA ved Høgskolen i Oslo og Akershus gjennomført en evaluering av arbeidet ved sentrene mot incest og seksuelle overgrep¹. Evalueringen ble offentliggjort i november 2017 og omtaler ikke et behov for et slikt tilbud i hver kommune. For å øke tilgjengeligheten der hvor reiseavstandene er store, anbefaler evalueringen at myndighetene støtter opp under etableringen av «satellitter», det vil si tilbud om samtaler noen dager i måneden i andre deler av et senters hjemfylke eller region. Flere sentre har i dag etablert slike utekontor. Departementet vil i løpet av 2018 ta stilling til anbefalingene i evalueringen.

Vi viser videre til Helse- og omsorgsdepartementets Prop.1 S (2017-2018), s. 353-354, om tilbudet til voksne og barn utsatt for seksuelle overgrep:

For 2016 ble det satt som mål at de regionale helseforetakene har ansvar for tilbud til voksne og barn utsatt for seksuelle overgrep, herunder har inngått avtaler med videreførte robuste kommunale overgrepsmottak, fra 1. januar 2016. Helse Nord RHF skal sikre at tilbudet til samiske voksne og barn utsatt for seksuelle overgrep er tilrettelagt samisk språk og kultur. Alle regionene har enten overtatt ansvar for drift av overgrepsmottak eller, med noen få unntak, inngått avtaler med videreførte kommunale overgrepsmottak. Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin (Nklm) har på oppdrag fra Helsedirektoratet utarbeidet en rapport over status for overtakelsen. Den konkluderer med at tilbudet er blitt bedre og at det går riktig vei, men at det fortsatt er en del mangler. Bl.a. har ikke alle mottak etablert beredskapsvakt og baserer seg fortsatt på ringeliste for leger og sykepleiere. Den rettsmedisinske kompetansen varierer mellom mottakene, det samme gjelder psykososial oppfølging. Tilbudet følges opp i styringsdialogen med de regionale helseforetakene og Helsedirektoratet.

Vi viser også til Justis- og beredskapsdepartementet Prop.1 S (2017-2018) s. 119-120 der offeromsorgen omtales:

For å styrke offeromsorgen skal det innen utgangen av 2017 være etablert tolv kontorer for offeromsorg i tilknytning til de nye politidistriktene. Dette gjennomføres etter modell fra Støttesenteret for fornærmede i straffesaker i Trondheim. Det første kontoret ble åpnet 21. august 2017 i Oslo. Offeromsorgskontorene skal gi voldsofre psy-

kososial støtte, oppfølging, informasjon og veiledning gjennom hele straffesakskjeden og skal løse brukerne til profesjonell hjelp – både i kommunalt og statlig tjenesteapparat. Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre (RKK) overføres til politiet i løpet av 2017. Totalbevilgningen til de nye offeromsorgskontorene i 2017 er 28 mill. kroner, inkludert 9. mill. kroner overført fra Rådgivningskontorene for kriminalitetsofre.

Forslag 4: *Stortinget ber regjeringen utrede hvordan arbeidet mot seksuell trakassering kan styrkes i HMS-arbeidet, både gjennom arbeidsmiljøloven og i forskrifter. Utredningen skal innbefatte den lovpålagte opplæringen av verneombud og ledere.*

Forslag 5: *Stortinget ber regjeringen sette ned et offentlig utvalg som kartlegger omfanget av seksuell trakassering i arbeidslivet, undersøker hvilke faktorer som påvirker faren for trakassering, og foreslår tiltak som minsker denne risikoen.*

Svar på forslag 4 og 5:

Arbeidsmiljøloven fastsetter allerede et klart forbud mot alle former for trakassering eller annen utilbørlig opptreden (§ 4-3 (3)). Det er den enkelte arbeidsgiver som har ansvaret for risikovurdering og nødvendig oppfølging i virksomheten. Arbeidstilsynet fører tilsyn med og gir de nødvendige pålegg etter denne bestemmelsen i arbeidsmiljøloven. Alle arbeidstakere har etter loven dessuten både rett – og plikt – til å si ifra dersom de blir kjent med at det forekommer trakassering eller diskriminering på arbeidsplassen (§ 2-3 (2) bokstav d). Arbeidsmiljølovens generelle varslingsregler, herunder kravet om å utarbeide varslingsrutiner, vil også være viktige i denne sammenheng.

Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser om arbeidsmiljø viser at seksuell trakassering er et problem i deler av arbeidslivet, og det gjelder særskilt innen overnattings- og serveringsbransjen og i og helse- og sosialsektoren. #Metoo har vist at det er betydelige utfordringer også i andre deler av arbeidslivet. Regjeringen følger opp innsatsen mot seksuell trakassering i arbeidslivet i samarbeid med arbeidslivets parter. Temaet ble drøftet i møte i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd 7. desember og skal følges opp av en arbeidsgruppe om likestilling som er satt ned under dette rådet. Her deltar alle hovedorganisasjonene i arbeidslivet sammen med BLD og ASD. Partene i serveringsnæringen har i samarbeid med Arbeidstilsynet og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) utarbeidet en informasjonskampanje som ble lansert i desember og skal følges videre opp i løpet av våren 2018. Myndighetene og partene vil drøfte oppfølgingen med sikte på at informasjonstiltakene skal gjennomføres også i andre deler av arbeidslivet.

Arbeidstilsynet og LDO samarbeider om å øke kunnskapen til arbeidsgivere og arbeidstakere om hva

1. Ingrid Smette, Kari Stefansen og Jane Dullum. Sentrene mot incest og seksuelle overgrep. En evaluering av sentrenes arbeid og rammevilkår. NOVA Rapport 16/2017.

trakassering og seksuell trakassering er og hvordan dette kan forebygges og hindres på arbeidsplassen. Det lages blant annet en nettbasert veileder med praktiske råd og forslag for å forebygge og hindre seksuell trakassering i bransjen og opplæringsmateriell for arbeidsgivere, til-litsvalgte og verneombud. Arbeidstilsynet og LDO gjennomfører felles opplæring for inspektører i Arbeidstilsynet og vil utvide sitt samarbeid om innsats mot seksuell trakassering.

Arbeids- og sosialdepartementets vurdering er at denne konkrete innsatsen kan gjennomføres uten for-utgående utredninger og innenfor det eksisterende regelverket. Behovet for videre tiltak vil bli løpende drøftet med arbeidslivets parter, herunder behovet for styrket kunnskapsgrunnlag om omfanget av seksuell trakassering, hva som er risikofaktorene og hvordan innsatsen kan styrkes og utvikles videre.

Forslag 6:*Stortinget ber regjeringen sørge for en nasjonal informasjonskampanje i regi av Likestillings- og diskrimineringsombudet om seksuell trakassering.*

Svar:

Likestillings- og diskrimineringsombudet er et forvaltningsorgan administrativt underlagt Barne- og likestillingsdepartementet, men skal iht. diskrimineringsombudsloven § 4 være faglig uavhengige. Dette innebærer at departementet ikke kan instruere ombudet om den faglige virksomheten.

Regjeringen kan på denne bakgrunn ikke pålegge Likestillings- og diskrimineringsombudet å lage en nasjonal informasjonskampanje om seksuell trakassering.

Forslag 7:*Stortinget ber regjeringen gi Likestillings- og diskrimineringsnemnda kompetanse til å håndheve saker om seksuell trakassering.*

Svar:

Jeg viser til anmodningsvedtak nummer 875 av 12.juni 2017: "Stortinget ber regjeringen utrede et lavterskeltilbud for håndhevelse av forbudet mot seksuell trakassering". Barne- og likestillingsdepartementet arbeider med å utrede spørsmålet. En drøfting av Likestillings- og diskrimineringsnemnda kompetanse til å håndheve saker om seksuell trakassering vil naturlig inngå i utredningen.

VEDLEGG 2**Brev fra Barne- og likestillingsdepartementet v/statsråd Linda Hofstad Helleland til familie- og kulturkomiteen, datert 22. januar 2018****Dokument 8:75 S (2017-2018) Representantforslag om kamp mot seksuell trakassering**

Jeg viser til forslaget fra representantene Freddy André Øvstegård, Kari Elisabeth Kaski, Mona Lill Fagerås og Solfrid Lerbrekk.

Forslaget omfatter 12 forslag som dekker flere departementers ansvarsområder. Jeg er koordinerende statsråd for likestillingspolitikken og svarer derfor på vegne av flere statsråder.

Forslag 1: *Stortinget ber regjeringen innføre et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering, slik at Likestillings- og diskrimineringsnemnda får myndighet til å gi oppreisning og erstatning i saker innenfor diskrimineringslovens område, tilsvarende diskriminering på grunn av etnisitet, kjønn og funksjonshemming.*

Svar:

Jeg viser til anmodningsvedtak nummer 875 av 12. juni 2017: "Stortinget ber regjeringen utrede et lavterskeltilbud for håndhevelse av forbudet mot seksuell trakassering". Barne- og likestillingsdepartementet arbeider med å utrede spørsmålet. En drøfting av den nye Diskrimineringsnemndas myndighet vil naturlig inngå i utredningen.

Jeg viser også til politisk plattform for en regjering utgått av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre der det fremgår at regjeringen vil styrke Arbeidstilsynets innsats og utrede et lavterskeltilbud for håndhevelse av saker om seksuell trakassering.

Forslag 2: *Stortinget ber regjeringen foreslå at forebygging og oppfølging av seksuell trakassering skal tas inn i arbeidsmiljølovens bestemmelse om helse, miljø og sikkerhet (HMS), og at arbeidet mot seksuell trakassering pålegges å prioriteres høyt i HMS-arbeid ellers, gjennom blant annet opplæring av verneombud.*

Svar:

Arbeidsmiljøloven fastsetter allerede et forbud mot alle former for trakassering og annen utilbørlig opptreden (§ 4-3 (3)). Det er den enkelte arbeidsgiver som har ansvaret for risikovurdering og nødvendig oppfølging i virksomheten. Det innebærer behov for en særskilt oppmerksomhet og oppfølging i de mest utsatte delene av arbeidslivet. Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser om arbeidsmiljø viser at seksuell trakassering er et problem i deler av arbeidslivet, det gjelder særskilt overnatting/servering og helse/sosial. Metoo-kampan-

jen har vist at det kan være betydelige utfordringer også i andre deler av arbeidslivet.

Også arbeidstakerne har en uttrykkelig plikt etter arbeidsmiljøloven til å si i fra dersom de blir kjent med at det forekommer trakassering eller diskriminering på arbeidsplassen.

Av arbeidsmiljøregelverket følger det videre at verneombudet skal gis opplæring i det psykososiale arbeidsmiljøet, det omfatter også trakassering. Kravene til opplæring "skjerpes" jo mer relevant problemstillingen er i en bransje.

Regjeringen legger opp til et bredt samarbeid med partene i arbeidslivet om innsats mot seksuell trakassering. Temaet ble drøftet i møte i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd 7. desember og skal følges opp av en arbeidsgruppe om likestilling som er satt ned under dette rådet. Her deltar alle hovedorganisasjonene i arbeidslivet sammen med BLD og ASD. Partene i serveringsnæringen har i samarbeid med Arbeidstilsynet og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) utarbeidet en informasjonskampanje som ble lansert i desember og skal følges videre opp i løpet av våren 2018. Myndighetene og partene vil drøfte oppfølgingen med sikte på at informasjonstiltakene skal gjennomføres også i andre deler av arbeidslivet.

Arbeidstilsynet fører tilsyn med og gir de nødvendige pålegg etter denne bestemmelsen i arbeidsmiljøloven. Arbeidstilsynet og LDO samarbeider om innsats for å øke kunnskapen til arbeidsgivere og arbeidstakere om hva trakassering og seksuell trakassering er og hvordan dette kan forebygges og hindres på arbeidsplassen. Det lages blant annet en nettbasert veileder med praktiske råd og forslag for å forebygge og hindre seksuell trakassering i bransjen og opplæringsmaterieell for arbeidsgivere, tillitsvalgte og verneombud. Arbeidstilsynet og LDO gjennomfører felles opplæring for inspektører i Arbeidstilsynet og vil utvide sitt samarbeid om innsats mot seksuell trakassering.

Forslag 3: *Stortinget ber regjeringen konkretisere aktivitetsplikten i arbeidslivet.*

Svar:

Likestillings- og diskrimineringsloven trådte i kraft 1. januar 2018. I loven er arbeidsgiveres aktivitetsplikt utvidet ved at også små arbeidsgivere har fått aktivitetsplikt på andre diskrimineringsgrunnlag enn kjønn.

Aktivitetsplikten omfatter blant annet rekruttering, lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmulig-

heter, tilrettelegging, mulighet for å kombinere arbeid og familieliv og forebygging av trakassering.

For offentlige virksomheter og private virksomheter med mer enn 50 ansatte er aktivitetsplikten konkretisert gjennom en arbeidsmetode i fire trinn som er angitt i loven. Arbeidsgivere som omfattes av den konkretiserte aktivitetsplikten skal:

1. undersøke om det finnes risiko for diskriminering eller andre hindre for likestilling i sin virksomhet
2. analysere årsakene til identifiserte risikoer
3. iverksette tiltak som er egnet til å motvirke diskriminering og bidra til økt likestilling og mangfold i virksomheten, og
4. vurdere resultater av arbeidet i de tre første punktene.

Arbeidet skal skje fortløpende og i samarbeid med de ansattes representanter.

Jeg har satt i gang arbeidet med oppfølging av Stortingets anmodningsvedtak nr. 1119 (2016-2017) om å bevare aktivitets- og redegjørelsesplikten, samt styrke den ved å følge opp Skjeie-utvalgets anbefalinger til endringer, og kommer tilbake til Stortinget på egnet måte med en sak om dette.

Forslag 4: *Stortinget ber regjeringen foreslå endringer i arbeidsmiljøloven slik at bestemmelsen om delt bevisbyrde i likestillings- og diskrimineringsloven også skal gjelde for trakassering etter arbeidsmiljøloven § 4-3, dette for å gi et bedre vern og lik praksis på feltet mellom de to lovene.*

Svar:

Etter Arbeids- og sosialdepartementets oppfatning er det lite hensiktsmessig å ha en bevisbyrderregel knyttet til arbeidsmiljøloven § 4-3 tredje ledd om forbud mot trakassering og annen utilbørlig oppførsel. Arbeidsmiljøloven § 4-3 tredje ledd er et offentligrettslig arbeidsmiljøkrav som arbeidsgiver er pålagt å ivareta og som blir håndhevet gjennom veiledning og vedtak av Arbeidstilsynet. Bestemmelsen er også straffesanksjonert. Arbeidsmiljøloven § 4-3 med sine krav til det psykososiale arbeidsmiljøet er etter sin art lik øvrige arbeidsmiljøkrav i arbeidsmiljøloven, som for eksempel kravene til det fysiske arbeidsmiljøet i § 4-4 og bestemmelsene om kjemisk og biologisk helsefare i § 4-5. Det er ikke naturlig at slike objektive offentligrettslige arbeidsmiljøkrav har bevisbyrderregler knyttet til seg.

Motsatsen til trakasseringsbestemmelsen i arbeidsmiljøloven § 4-3 i likestillings- og diskrimineringsloven, er dens § 13 sjette ledd, hvorefter arbeidsgivere og ledelsen i organisasjoner og utdanningsinstitusjoner innenfor sitt ansvarsområde skal forebygge og forhindre trakassering og seksuell trakassering. På bakgrunn av denne bestemmelsens offentligrettslige preg er den uttryk-

kelig ikke omfattet av regelen om delt bevisbyrde, se § 37 andre ledd bokstav a). Det fremgår av forarbeidene at bestemmelsen innebærer en plikt til å forbygge trakassering av personer som hører inn under arbeidsgiverens, utdanningsinstitusjonens eller organisasjonens ansvarsområde. Arbeidsgiver må gripe fatt i aktuelle problemer, utrede hva som har skjedd og finne fram til en løsning. Departementet presiserer at den som opplever seg trakassert ikke skal måtte bevise at trakassering har skjedd. Det skal heller ikke være bevistema for håndhevingsorganet. Se mer om dette i Prop. 81 L (2016-2017) om Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) side 187 flg.

Forslag 5: *Stortinget ber regjeringen sørge for at studenter og elever som tar helse- og sosialfag eller utdanning relatert til politi, rettsvesen, skole og barnehage, får nødvendig kunnskap om vold, overgrep og seksuell trakassering.*

Svar:

Helse- og sosialfagutdanningene

Høsten 2017 startet Kunnskapsdepartementet (KD) arbeidet med å utarbeide nasjonale retningslinjer for hver enkelt av grunnutdanningene i helse- og sosialfag. Arbeidet er organisert som et eget prosjekt i KD og gjennomføres i samarbeid Arbeids- og sosialdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Arbeidet er en oppfølging av Meld. St. 13 (2011–2012) *Utdanning for velferd*. Det innføres et nytt styringssystem bestående av universitets- og høyskoleloven, forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanningene og egne retningslinjer for hver av utdanningene. Forskriften ble fastsatt høsten 2017.

I forskrift for felles rammeplan for alle grunnutdanningene er det tatt inn følgende læringsutbytte knyttet til vold og overgrep:

Kandidaten:

7) har kunnskap om sosiale og helsemessige problemer inkludert omsorgssvikt, vold, overgrep, rus- og sosioøkonomiske problemer og kunne identifisere og følge opp mennesker med slike utfordringer. Kandidaten skal kunne sette inn nødvendige tiltak og/eller behandling, eller henvise videre ved behov.

Retningslinjene skal utformes i tråd med tjenestenes kompetansebehov og brukernes behov for kvalitet i tjenestene, oppdatert og forskningsbasert kunnskap, sentrale politiske føringer og nasjonale reformer, utvikling av utdanningssektoren og helse- og sosialsektoren, samt nasjonalt og internasjonalt regelverk. I stedet for dagens detaljerte beskrivelser av hva som skal inngå i utdanningene skal de nye retningslinjene beskrive formål med den enkelte utdanning og forventet sluttkompetanse i form av læringsutbytte for ferdige kandidater.

Dette overordnede læringsutbyttet på programnivå skal utdanningsinstitusjonene operasjonalisere i egne fag- og studieplaner slik at det er tilpasset den enkelte utdanning.

Vi viser til Prop. 12 S (2016–2017) side 47 om barne- og ungdomsarbeiderfaget:

Mange fagarbeidere med fagbrev i barne- og ungdomsarbeiderfaget jobber i barnehage. Regjeringen skal vurdere om læreplanen for barne- og ungdomsarbeiderfaget og helsearbeiderfaget bør revideres for å få inn mer kunnskap om vold og overgrep.

Politiutdanningen

Politihøgskolen er vår sentrale institusjon for utdanning og kompetansebygging i norsk politi. Utdanningene ved Politihøgskolen er i stadig utvikling. Det gjelder også på området etterforskning og seksuelle overgrep. Tidligere kunne studentene i siste år på bachelorutdanningen velge et ferdypningsfag (ett av 10 valgfag) i seksuelle overgrep, -på seks studiepoeng. Cirka 15 prosent av studentene valgte akkurat dette, noe som innebar at cirka 85 prosent valgte noe annet. Men fra høsten 2016 er ikke etterforskning av vold og seksuallovbrudd lenger et valgfag, men ett av fem kriminalitetsområder som har prioritert i fagplanen innen etterforskning, -for alle studenter. Politihøgskolen er samtidig i gang med en omfattende satsing på etterforskning på videreutdanningsnivå, med klart fokus på kunnskap og metoder mot seksuelle overgrep.

Juridiske utdanninger

For juridiske utdanninger rettet mot blant annet rettsvesenet er det ikke fastsatt rammeplaner eller retningslinjer for å styre læringsutbytte. Kunnskapsdepartementet vil heller ikke fastsette rammeplaner for disse utdanningene, jf. Meld. St. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* der regjeringen sier den over tid vil "reducere bruken av rammeplaner og i større grad overlate utviklingen av læringsutbyttet til et samarbeid mellom utdanningene og arbeidslivet".

Lærerutdanningene

Alle lærere skal kunne undervise i temaet vold og seksuelle overgrep, og kompetansen er styrket gjennom blant annet endringer i rammeplanene for lærerutdanningene.

Vi viser til eksempel hentet fra rammeplanen GLU 5.10:

Kandidaten har kunnskap om barn og unge i vanskelige livssituasjoner, herunder kunnskap om mobbing, vold og seksuelle overgrep mot barn og unge, gjeldende lovverk og barn og unges rettigheter i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv kan identifisere tegn på mobbing, vold og seksuelle overgrep. På bakgrunn av faglige vurderinger skal kandidaten raskt kunne iverksette nødvendige

tiltak, og kunne etablere samarbeid med relevante faginstanser.

Programplanen skal også beskrive: *...hvordan arbeid med tverrfaglige temaer ivaretas i oppbyggingen av programmet. Dette gjelder blant annet...*

profesjonsetikk og kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn og unge.

Forslag 6: *Stortinget ber regjeringen innføre selvforsvarskurs for jenter på ungdomsskolen eller videregående skole med fokus på grensesetting. En modell for dette, inkludert opplæring av instruktører og et parallelt opplegg for gutter om respekt for grenser, må utvikles i samarbeid med relevante fagmiljøer.*

Svar:

Seksualitetsundervisning er et tema som kan være utfordrende både for elever og lærere. Utdanningsdirektoratet har blant annet derfor laget ressursheftet *Seksualitet og kjønn*¹, som kan bidra til å støtte opp om relevante kompetansemål (se beskrivelse av disse under forslag 9) og lærernes undervisning om denne tematikken. Ressursheftet omfatter blant annet tips til undervisning om kropp og identitet, seksuell trakassering, grenser, språk og respekt. Så må læreren bestemme hvordan undervisningen bør legges opp og tilpasses elevgruppen.

Eventuell igangsetting av selvforsvarskurs og andre praktiske metoder er et kommunalt anliggende og må derfor vurderes av den enkelte skole/kommune/fylkeskommune.

Forslag 7: *Stortinget ber regjeringen gjennomføre en nasjonal omfangsundersøkelse som kartlegger seksuell trakassering også utenfor arbeidslivets rammer, og som også omfatter skoleelever.*

Svar:

Det finnes allerede flere studier som omhandler seksuell trakassering eller tilgrensende problematikk som seksuelle krenkelser. Mange av undersøkelsene har representative utvalg og med høy svarprosent. I tillegg kommer en undersøkelse som er under arbeid på oppdrag fra BLD om omfangsstudie om vold og overgrep. Under informerer jeg kort om disse undersøkelsene. Jeg går ikke inn på resultater, som i hovedsak viser at jenter/kvinner er til dels betydelig mer utsatt enn gutter/menn.

Ny omfangsstudie om vold og overgrep mot barn og unge. NKVTS gjennomfører nå på oppdrag fra BLD en omfangsundersøkelse om vold og overgrep blant barn og unge (12-16 år). Endelig godkjenning fra Regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) foreligger ikke, men REK har godkjent en pilot-

1. https://www.udir.no/Upload/Brosjyrer/5/Udir-Ressurshefte_Seksualitet-del1-2_REV2011.pdf

ring av undersøkelsen. Denne studien vil inneholde spørsmål om ulike former for seksuelle krenkelser, alt fra svært traumatiserende krenkelser til mindre alvorlige seksuelle krenkelser. Holdninger til seksuell trakassering/krenkelser vil etter planen også omfattes.

En oppdatert kunnskapsstatus om seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen og videregående opplæring (2016). NTNU (Norges teknisk-naturvitenskapelige fakultet) gjennomførte for BLD en kunnskapsstatus om seksuell trakassering blant elever i ungdomsskolen og videregående opplæring i 2016. Forskerne konkluderte med at det i dag er god kunnskap om omfang av seksuell trakassering og assosierte forhold gjennom kartlegginger. De skriver at det neppe er nødvendig å reproducere disse studiene med det første da funnene og sammenhengene er robuste. De mener det er behov for forskning som fokuserer på tre punkter: 1) longitudinelle studier (der man følger de samme elevene over lengre tidsrom) av årsaker og konsekvenser, 2) studier med større representative utvalg av seksuell trakassering blant seksuelle minoriteter, 3) utvikling og evaluering av intervensjoner (forebyggende program).

Ungdata 2017. Nasjonale resultater (NOVA rapport 10/2017). Rapporten baserer seg på svar fra rundt 240 700 elever på ungdomstrinnet og i videregående opplæring som deltok i Ungdata i årene 2015 til 2017. Resultatene er nasjonalt representative og baserer seg på undersøkelser gjennomført i 391 kommuner, på Svalbard og på samtlige videregående skoler i åtte fylkeskommuner. Svarprosenten er 84 prosent på ungdomstrinnet og 68 prosent på videregående. Spørsmål om seksuelle erfaringer og seksuell trakassering ble inkludert i Ungdatas grunnmodul fra 2017.

Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007- 2015. (NOVA rapport 5/16). Det empiriske grunnlaget er de to NOVA-undersøkelsene UngVold 2007 og UngVold 2015, gjennomført blant 18–19-åringer.

Barn og medier 2008 – 2016. Medietilsynet har i en årrekke gjort undersøkelser for å kartlegge barn og unges mediebruk og interesser. Undersøkelsen kartlegger også uønskede seksuelle kommentarer på internett i løpet av det siste året.

Vold og voldtekt i oppveksten (NKVTS rapport 1/ 2015 - en nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17 åringer) og Vold og voldtekt i Norge (NKVTS rapport 1/ 2014 - En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv hvor voksne intervjues) har et hovedfokus på spørsmål som omhandler vold og seksuelle overgrep. Disse studiene inneholder imid-

lertid også spørsmål som skal fange opp andre seksuelle krenkelser.

Se også svar på forslag 11.

Forslag 8: *Stortinget ber regjeringen utarbeide og igangsette et program for forebygging av seksuell trakassering i skolen, som inkluderer handlingsplaner mot og retningslinjer for håndtering av seksuell trakassering på alle skoler.*

Svar:

Retningslinjer for håndtering av seksuell trakassering er allerede ivarettatt i fbm. de endringene i opplæringsloven som trådte i kraft sommeren 2017. I opplæringsloven (§ 9 A-2, 9 A-3, 9 A-4, 9 A-5) er det nå en tydelig nulltoleranse mot alle former for mobbing, vold, diskriminering, trakassering (herunder seksuell trakassering) og andre krenkelser – uansett diskriminerings- eller trakasseringsgrunnlag, det være seg kjønn, livssyn, funksjonsevne, seksuell orientering eller annet. En ny, rendyrket aktivitetsplikt for skolene skal bidra til å sikre et trygt og godt skolemiljø for den enkelte eleven. Aktivitetsplikten betyr i praksis at skolen skal handle raskt og effektivt. Ingen i skolen skal kunne snu seg vekk, si de ikke visste, bagatellisere elevens opplevelse eller la være å gripe inn. Det blir i tillegg en skjerpet aktivitetsplikt i saker der det er ansatte i skolen som mobber eller trakasserer.

Fylkesmannen skal være førsteinstans for klager fra elever og foreldre. Klageordningen blir samtidig enklere, raskere og bedre enn tidligere ordning. Fylkesmannen kan bruke tvangsmulkt/dagbøter overfor kommuner når det er nødvendig for å presse fram endringer. Lovendringen innebærer også andre tiltak, som en plikt for skolene til å informere elever og foreldre om reglene om skolemiljø og om endringer i reglene om ordensreglement. Regelverksendringene skal støttes opp av andre tiltak, herunder ulike informasjonstiltak.

Utdanningsdirektoratet har dessuten satt i verk et program for kompetanseheving knyttet til opplæringslovens § 9 A. Dette er en omfattende kompetansepakke med målrettede og differensierte tiltak som skal være best mulig tilpasset situasjonen i den enkelte kommune. Tiltakene omfatter både skoler og barnehager. Det første og mest omfattende tiltaket er en forsterket innsats med eksterne veiledere til både skoler, barnehager og eiere som har behov for omfattende støtte. Det andre hovedtiltaket er barnehage- og skolebasert kompetanseutvikling, som skal være etterspørselsstyrt, basert på deltakernes egne definerte behov og med skoleeiere som har gode forutsetninger for egenutvikling. Det tredje hovedtiltaket er nettressurser og MOOC-tilbud (Massive Open Online Courses) som også er beregnet på skoler og barnehager som ikke deltar i de to andre satsinge-

ne, og som allerede jobber godt med sitt leke- og læringsmiljø.

Forslag 9: Stortinget ber regjeringen se til at barneha-gebarn og skolelever får tidlig og alderstilpasset opplæring om kjønn, kropp, seksualitet og grensesetting.

Svar:

Skolens rolle i forebygging av vold og seksuelle overgrep er styrket de senere år. Mål for elevenes kunnskap om vold, krenkelser, vold knyttet til seksualitet og vold i nære relasjoner, er fra skoleåret 2013/2014 tydeliggjort i kompetansemål på flere skoletrinn. Derfor er tematikken godt i varetatt i læreplanverket i dag, og inngår i flere kompetansemål i både naturfag, samfunnsfag og KR-LE. For eksempel skal elevene i naturfag etter 2. trinn, kunne "samtale om grensesetting, forståelse og respekt for egen og andres kropp", og etter 10. trinn i samme fag skal elevene kunne "formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet, grensesetting og respekt, seksuelt overførbare sykdommer, prevensjon og abort". I samfunnsfag skal elevene etter 7. trinn kunne "samtale om kjærlighet og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie og diskutere konsekvenser av manglende respekt for ulikskap". Og etter 10. trinn kunne "analysere kjønnsroller i skildringer av seksualitet og forklare skilnaden på ønskt seksuell kontakt og seksuelle overgrep."

Kunnskapsdepartementet (KD) er nå i gang med å fornye læreplanverket for grunnsopplæringen, slik at vi blant annet legger til rette for bedre dybdelæring for elevene. I Stortingets behandling av Meld. St. 28 (2015–2016) *Fag – Fordypning – Forståelse*, som ligger til grunn for fagfornyelsen, ble det gitt tilslutning til at det også skal utarbeides tre tverrfaglige temaer, som skal inngå i læreplanverket. Ett av disse er *livsmestring og folkehelse*, og et aktuelt område innenfor dette temaet er seksualitet og kjønn. De faglige vurderinger skal gjøres av faggrupper som er nedsatt og organisert av Utdanningsdirektoratet.

KD minner også om Stortingets anmodningsvedtak nr. 599, av 25. april 2017 jf. Innst. 247 S (2016–2017) *"Stortinget ber regjeringen gjennom den kommende fagfornyelsen sikre at temaer knyttet til kropp og grenser skal være en del av opplæringen i barnehageløpet, barneskolen, ungdomsskolen og videregående opplæring for å forebygge seksuelle overgrep."* Dette anmodningsvedtaket er fulgt opp, og gitt Utdanningsdirektoratet i oppdrag å sørge for at dette ivaretas i de nye læreplanene. Regjeringen har også fulgt opp den delen av anmodningsvedtak nr. 599 som gjelder barnehage gjennom følgende tydeliggjøring i ny forskrift om rammeplan for innholdet i og oppgavene til barnehagen, (trådte i kraft 1. august 2017):

Gjennom arbeid med kropp, rørsle, mat og helse skal barnehagen bidra til at barna blir trygge på egen kropp, får ei positiv oppfatning av seg sjølve og blir kjende med sine egne kjensler. (...) Personalet skal bidra til at barna utviklar eit bevisst forhold til retten til å bestemme over eigen kropp og respekt for andre sine grenser.

KD viser også til politiske plattform for regjeringen Solberg utgått av Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre (Jeløya, 14. januar 2018) der det er flere punkter med relevans til seksualitetsundervisning og seksuell trakassering:

Regjeringen vil:

- Bedre seksualundervisningen i grunnskolen. (s.13)
- Forebygge seksuell trakassering i skolen. (s.14)
- Ha seksualitet og grensesetting som tema i barnehagene. (s.57)
- Sikre gode undervisningsopplegg i barnehage og skole, slik at barn og unge har kunnskapen, ferdighetene og holdningene de trenger for å respektere hverandre og ta informerte valg. (s.44)

Forslag 10: Stortinget ber regjeringen foreslå at arbeidet mot seksuell trakassering eksplisitt forankres i opplæringsloven.

Svar:

Dette er allerede ivaretatt i og med at begrepet trakassering allerede er tatt inn i lovteksten. Denne lyder som følger:

§ 9 A-3. Nulltoleranse og systematisk arbeid¹

Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering.

Skolen skal arbeide kontinuerleg og systematisk for å fremje helse, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av kapitlet blir oppfylte. Rektor har ansvaret for at dette blir gjort.

Forslag 11: Stortinget ber regjeringen innlemme spørsmål om seksuell trakassering i elevundersøkelsen.

Svar:

Elevundersøkelsen er en årlig undersøkelse der elever får si sin mening om læring og trivsel i skolen. Det er Utdanningsdirektoratet som har ansvaret for undersøkelsen og spørsmålene er utformet i samarbeid med forskere. Det er stadig pågang fra ulike hold om å legge til spørsmål om ulike tema som berører elevene. Det har vært en utfordring at undersøkelsen har vært for omfattende både med tanke på temaer og antall spørsmål, den har derfor vært revidert og forkortet. Elevundersøkelsen bør ikke endres for ofte, da dette vil gå ut over

1. Endra med lov 9 juni 2017 nr. 38 (ikr. 1 aug 2017 iflg. res. 9 juni 2017 nr. 711)

mulighetene vi har til å sammenlikne resultatene fra tidligere år.

I lys av skolens skjerpede ansvar overfor elever med en særskilt sårbarhet, jf. nytt kapittel 9A – blant annet knyttet til seksuell orientering og kjønnsuttrykk, kan det være grunn til å se nærmere på om de spørsmålene vi har i Elevundersøkelsen gir skolene tilstrekkelig informasjon for å kunne ivareta dette ansvaret på en god måte. Hvis informasjonen i Elevundersøkelsen ikke er tilstrekkelig, må vi vurdere om denne typen spørsmål bør inn i Elevundersøkelsen, eller om det er mer hensiktsmessig at de inkluderes i andre undersøkelser som skolen kan ta i bruk for å følge opp egne resultater fra Elevundersøkelsen. Alternativt kan slike undersøkelser, som går mer i dybden på enkelte tema, benyttes helt uavhengig av Elevundersøkelsen.

Det finnes allerede spørsmål om diskriminering i Elevundersøkelsen (blant annet på grunn av kjønn/seksuell orientering), men det er i dag opp til den enkelte skole/skoleeier om disse spørsmålene inkluderes i undersøkelsen. Det finnes som kjent også en del obligatoriske spørsmål i Elevundersøkelsen som kartlegger ulike former for mobbing og krenkelser.

Forslag 12: *Stortinget ber regjeringen gjennom forskrift ansvarliggjøre rektor i saker om seksuell trakassering på lik linje med saker om mobbing.*

Svar:

Dette er allerede ivare tatt i og med at rektor i lovteksten pålegges ansvar for å påse at skolen har nulltoleranse blant annet mot trakassering. Denne lyder som følger:

§ 9 A-3. *Nulltoleranse og systematisk arbeid*

Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering.

Skolen skal arbeide kontinuerleg og systematisk for å fremje helsa, miljøet og tryggleiken til elevane, slik at krava i eller i medhald av kapitlet blir oppfylte. Rektor har ansvaret for at dette blir gjort.

